

IN LIEFDE

Eerder verschenen van Amy Bloom bij
Nijgh & Van Ditmar:

Kom tot mij
Liefde maakt ons
Een blinde kan zien hoeveel ik van je houd
Wij geluksvogels
Witte huizen

Amy Bloom

In liefde

Een memoir over leven en verlies

Vertaling Janine van der Kooij

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

www.nijghenvanditmar.nl

www.amybloom.com

Afgezien van alle familieleden, T. Wayne Downey, M.D., Susie Chang en Judith Schwartz, hebben alle personen die voorkomen in dit boek een pseudoniem gekregen.

De vertaling van het gedicht 'Allegro Ma Non Troppo' is overgenomen uit *Einde en begin*. Copyright © 1972 Wisława Szymborska. Copyright Nederlandse vertaling © 1999 erven Gerard Rasch en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Oorspronkelijke titel *In Love*

Penguin Random House LLC, New York.

Copyright © Amy Bloom 2022

Copyright Nederlandse vertaling © Janine van der Kooij /

Nijgh & Van Ditmar 2022

Foto auteur Elena Seibert

Omslag Jan van Zomeren

Typografie Zeno Carpentier Alting

NUR 320 / ISBN 978 90 388 1135 2

Voor Brian

Schrijf hier alsjeblieft over, zei mijn man.

DEEL I

*Zondag 26 januari 2020,
Zürich, Zwitserland*

Deze reis naar Zürich is een nieuwe, niet bepaald normale versie van iets waar Brian en ik gek op zijn: reizen. Op pad met de auto of de trein, met een veerboot of het vliegtuig, om het even waarheen. We houden van reizen en, meestal, van winkelen, maar deze trip naar Zürich heeft alles met onze andere reizen gemeen en lijkt er tegelijk in niets op. Meestal maken we gebruik van een huurauto met chauffeur om ons naar het vliegveld te brengen zodat we in luxe kunnen vertrekken en bovendien alle gedoe om een parkeerplaats te vinden vermijden, want zelfs vóór Brian Alzheimer kreeg, zorgde ons gezamenlijk gebrek aan richtinggevoel steevast voor twintig minuten extra reistijd. We gebruiken voor onze vlucht van zes uur 's avonds een maaltijd in een restaurant. Ik koop een lippenstift en een tubetje handcrème; Brian koopt wat snoep. We nemen allebei een kauwgumpje. We delen een fles water.

In het vliegtuig genieten we van het ons installeren, we genieten van de aandacht van de stewardessen en stewards, die ons nu al graag mogen, omdat Brian zich bewust is van zijn omvang en niet andermans drankje met zijn arm omver kiepert en ook omdat hij elke medewerker van Swiss Air omstandig bedankt. Het lijkt erop dat we geen mensen zijn die tegen twaalfen 's nachts om meer drank of pin-da's gaan gillen. Niemand is gekker op businessclass dan

mensen die altijd economyclass vliegen.

Vanaf het moment dat we aan boord gaan zijn we aan het glimlachen. Ik richt onze businessclasscompartimenten in; we zijn overdreven vriendelijk tegen de staf. Het is duidelijk dat we elkaar graag mogen en het fijn vinden om samen te reizen. Zodra we onze drankjes krijgen (in glazen!) proosten we op mijn zus en zwager, die voor onze businessclasstrip naar Zürich betalen.

Het kantoor van Dignitas bevindt zich in Zürich, en daarnaartoe zijn we op weg. Dignitas is een Zwitserse non-profitorganisatie voor begeleide zelfdoding. In de afgelopen tweeëntwintig jaar was Dignitas de enige plek waar je heen kon wanneer je als Amerikaans staatsburger dood wilde en niet terminaal ziek was met nog maar zes maanden te leven. Dat is het huidige criterium in de Verenigde Staten, zelfs in de negen staten die het recht op euthanasie erkennen, inclusief het District of Columbia, waar vele oudere of chronisch zieke Amerikanen levenseindefantasiën over koesteren. Ik heb er de mogelijkheden op Brians verzoek onderzocht, tot we ontdekten dat de enige plek ter wereld waar je pijnloos, vredig en legaal suïcide kunt plegen bij Dignitas is, in de omgeving van Zürich.

Mijn zus had na de tweede afspraak met de neuroloog samen met me gehuild, toen de arts minder dan een uur nodig had om bij Brian een cognitieve test af te nemen en ons te laten weten dat hij vrijwel zeker alzheimer had en dat waarschijnlijk al een paar jaar, zijn hoge IQ, zijn geworstel met evenwicht en proprioceptie (verstoorde lichaamswaarneming), en zijn slechte testresultaten in aanmerking genomen. Brian had niet meer dan een week nodig om tot het besluit te komen dat het 'lange afscheid' dat alzheimer betekent, niets voor hem was, en ik niet meer dan een week eer ik als resultaat van enkele lange Google-speurtochten Dignitas gevonden had. Mijn zus Ellen, die van mij houdt en die van

Brian hield, deed van de zomer tot de winter haar best niet met suggesties te komen, niet met ‘wat als’-en, niet te zeggen dat Brians alzheimer misschien wel mee zou vallen of zich heel langzaam zou ontwikkelen, niet te huilen wanneer ik niet huilde en ten slotte niet haar eigen verdriet de vrije loop te laten om het verlies van een van haar favoriete mensen en ons zo goed op elkaar ingespeelde viertal. (Brian stapte, toen ze elkaar voor het eerst ontmoetten, veertien jaar geleden Ellens keuken binnen met die innemende manier van doen van hem en zei: Ik houd echt van je zus. Mijn zus draaide zich niet om. Ze zei: Als je haar pijn doet, maak ik je af.)

Ellen belde me in december, toen we er vrijwel zeker van waren dat we alle obstakels op weg naar Dignitas hadden overwonnen, op een ochtend vroeg en zei: Zeg wat je nodig hebt.

Aarzelend zei ik: Twintigduizend, en mijn grote zus zei: Hier heb je een cheque voor dertigduizend dollar.

Uiteindelijk gaven we elke cent daarvan uit, vanwege een paar laatste grote vistrips voor Brian, het feit dat hij niet werkte, dat ik niet werkte, dat we voortdurend uit eten gingen, soms zowel voor de lunch als het avondeten, in de beste restaurants van New Haven. We gaven het uit aan wat ons laatste gezamenlijke verjaardagsfeest zou worden, de vier nachten in het vijfsterrenhotel in Zürich, auto’s met chauffeur en aan mijn vriendin die heen en weer naar Zürich zou vliegen om me op de terugweg naar huis gezelschap te kunnen houden, aan alles wat die nare maanden ook maar enigszins draaglijk maakte, naast de kosten van Dignitas zelf (ongeveer tienduizend dollar all-in).

Brian en ik toostten met elkaar in onze Swiss Air-compartimenten en zeiden een tikje aarzelend *proost* in plaats van *cent’anni* zoals anders – ‘mogen we nog honderd jaar hebben’, een super-Italiaanse toast. Voor ons geen cent’anni: we zullen onze dertiende trouwdag niet halen.

We leunen even wat dichter naar elkaar toe en trekken ons dan weer terug terwijl we elk met onze schoenen en handbagage aan het rommelen zijn, we elk onze kleine giftbags van de vliegmaatschappij openmaken, onze sokken (zeker), de oogmaskers (nooit) en de minitandpastaatjes en minitandenborsteltjes tevoorschijn halen, waarvan we maar blijven denken dat de kleinkinderen er gek op zullen zijn, wat nooit zo is.

Het is allemaal bijna net als anders, het lijkt op zoveel wat we de afgelopen paar jaar gedaan hebben, zoals de vlucht zelf en alles wat eraan voorafgaat – de reis naar het vliegveld, de TSA (ons kinderachtige maar oprechte plezier om het feit dat we TSA PreCheck hebben, zie de veel langere rijen zonder schoenen links van ons), de lekkere maaltijd op JFK. Het lijkt allemaal net als anders, behalve dat ik me nog herinner hoe anders het drie jaar geleden was om samen met Brian te zijn, toen ik niet mijn adem inhield vanaf het moment dat hij naar de kiosk vertrok tot het moment dat hij terugkwam. Van buitenaf gezien, of in zeker opzicht ook van binnenaf (daar waar ook ik niet meer weet hoe wij in feite ons leven leidden), is het bijna normaal.

Voor onze reis naar JFK maakten we geen gebruik van Arnolds diensten, de man die anders altijd onze auto naar het vliegveld rijdt en hem weer op onze oprit zet. Arnold heeft ons, en onze kinderen en kleinkinderen de afgelopen zes jaar gereden, en deelde met ons allemaal zijn liefde voor motoren, zijn nuchter-zijn, de gezondheidsproblemen van zijn vrouw, bij wijze van tegenwicht tegen alles wat hij over ons aan de weet kwam – of hij dat nou wilde of niet. Ik kon het niet verdragen om tegen Arnold te moeten liegen over onze bestemming en ik kan er ook niet tegen hem de waarheid te vertellen, of een halve waarheid (de favoriete techniek van echte leugenaars) over de reden waarom we eind januari naar Zürich gaan.

Voor het skiën? IJsvissen? Voor de gebrandschilderde ra-

men van Chagall in de Fraumünsterkirche? Ik was bang dat Arnold ons in de achteruitkijkspiegel vol mededogen aan zou kijken en daar kon ik niet tegen, niet omwille van Brians trots en niet om mijn weekhartigheid in het algemeen, en net zoals ik geen ongevoeligheid kon verdragen, kon ik ook niet tegen vriendelijkheid, dacht ik. Wat ik wilde was totaal niets, een deken van onverschilligheid en dat was precies wat de chauffeur van het plaatselijke autoverhuurbedrijf ons bood. In de tweeënhalf uur durende rit zei hij één keer iets. Perfect.

Op JFK stonden we halverwege Terminal 4 en werden we het eens over het restaurant. Leuker dan Shake Shack (waar ik dol op ben en Brian niet) maar niet zo leuk als Palm Steakhouse, waar ze exorbitante prijzen hanteren, al herinner ik me nu onder het schrijven dat we uiteindelijk toch naar de Palm gingen, vanwege... nou ja, da's duidelijk.

Brian bestelde bij Palm Steakhouse op JFK alles waar hij zin in had – én zo kwam het op mij over, alles wat iemand mogelijkerwijs maar kón bestellen –, op een wodka on the rocks na, waarvan hij het afgelopen jaar een paar keer had gezegd dat hij er wel een zou lusten.

In het Palm bestelde Brian *onion rings* met een ribeye steak, *rare*, puree erbij plus een ceasarsalad en knoflookbrood, en hij zou ook nog een garnalencocktail besteld hebben, ware het niet dat ik hem – als de typisch joodse jarenvijftighuisvrouw die ik geworden leek te zijn, op mijn thuispermanentje en met zigzagband afgezette schort na – toefluisterde: Serieus? Garnalen? Op een luchthaven? Brian haalde zijn schouders op als om te zeggen: Ik ben nou ook weer niet zo gek op luchthavengarnalen, maar wat is het ergste wat me kan gebeuren? Als ik een hapje neem, en ik vind het 'mwah', dan eet ik het niet op. Zonde van het geld, maar ach. Ik zou dood kunnen gaan als gevolg van een bedorven garnaal, maar zou ons dat geen hoop gedoe schelen? Of ik zou voedselvergiftiging kunnen krijgen en onze vlucht mis-

sen. Toen sloeg hij het menu dicht en keek me zoals wel vaker tegenwoordig aan met gelaten begrip, uitputting en een wat vermoeid gevoel voor humor.

De tranen stonden me de hele maaltijd lang in de ogen, terwijl Brian af en toe op mijn hand klopte. Ik bleef maar huilen omdat ik van hem hield, ik huilde om zijn eetlust en al zijn sensualiteit, opgewektheid en al het warmtezoeken dat daarmee gepaard ging.

Sorry geen bereik

In 2007 woonden Brian en ik een tijdje respectievelijk aan de Oost- en de Westkust. Ik werkte in L.A., bij een tv-show die geen lang leven beschoren was. Hij kwam om de week overvliegen vanuit Hartford, deed op vrijdagavond een dutje in mijn kantoor om vervolgens met mij en wie er verder nog was te gaan eten. Hij las wekelijks de verschillende opzetjes voor de show en bekeek, zodra hij tijd had, de scènes. Hij zocht ergens een hoekje vanwaar hij alles kon observeren: kleding, make-up, repetities, onbenullige onenigheden. Hij vond elk onwaarschijnlijk en gecompliceerd onderdeel van het opnemen van een tv-show interessant. Eén weekend werd Brian vroeg wakker, ging naar buiten en kwam terug met een opblaasbaar vlot. Hij vroeg mij om sandwiches klaar te maken waarop we naar de set in Burbank reden. Hij babbelde even met de veiligheidsman, die gebaarde dat we naar binnen konden. Het merendeel van de dag brachten we door aan de rand van een echt zwembad, we aten een echte lunch en lagen heerlijk in de zon in onze prachtige nepwereld. Toen we vertrokken gaf Brian de veiligheidsman de fles witte wijn die hij in het zwembad voor hem had gekoeld.

Twee jaar geleden gaf ik Brian een nieuw script om te lezen, en mijn echtgenoot, mijn cheerleader, tv-gek, onverbetterlijk scenario-lezer, de man die half en half hoopte dat we in het hippe Silver Lake, Los Angeles, zouden belanden en

niet in Stony Creek, Connecticut, las het niet. In de jaren dat we samen waren las Brian alles wat ik ooit geschreven had, binnen een paar dagen nadat ik het afgerond had. Na een week vroeg ik hem naar het script. Hij zei dat hij er niet aan toegekomen was. Hij klonk een beetje verward. Er gingen weken voorbij en hij had het er nooit over. Ik zette me schrap en vroeg hem er nog eens naar, en hij zei, niet chagrijnig maar ook niet alsof het hem veel kon schelen, dat het format te ingewikkeld was. Hij liet het op de vloer in de slaapkamer slingeren tot ik het mee terugnam naar mijn kantoor.

*Zondag 26 januari 2020,
Zürich*

We aten goed in het Palm op JFK en gaven een ruime fooi, waarna we op weg gingen naar de wachtruimte van Swiss Air, die tijdelijk verplaatst was naar de zeer ver weg gelegen lounge van Emirates Airlines, alwaar het vrouwelijke personeel bij de ontvangstbalie in hun omgang met Brian een kordate efficiency combineerde met iets wat onmiskenbaar (zie herhaald hoofdgebuis) aan ontzag doet denken. Ik kreeg een nietszeggende zijdelingse glimlach. Ik was degene met de tickets, ik was degene met de paspoorten en toch, hoe langer we daar stonden, op hoe meer wat-kan-ik-voor-udoen-meneer-Ameche we getrakteerd werden. Voor mij niets wat daar ook maar bij in de buurt kwam. Brian kon het niets schelen. Zelfs mij kon het niets schelen. Mijn knappe echtgenoot, patriarchaat, wat wil je dan?

De wachtruimte was schoon met een hoop fruit en allerlei buffetgerechten – echt midden-oosters, soort van Italiaans, Frans – en een gezellig drukke bar. Brian snaaide een grote falafelbal mee toen we ons gingen installeren. Het was natuurlijk geen stelen, maar ik vond het niet beleefd om je grote vingers in zo'n stapel te steken, als er metalen tangen, vorkjes, bordjes en bijpassende, drielaagse mini-servetjes bij lagen. Brian kon het niet schelen of het onbeleefd was, en dat was geen symptoom van alzheimer. Het had hem nooit iets kunnen schelen.

We hebben allemaal wel dingen die de ander enigszins schokkend vindt. Thuis ga ik zelf naar buiten om de krant te halen in wat ik mijn pyjama noem – een uitgewoond T-shirt en een boxershort, nog uit mijn studententijd, in plaats van een schattig roze badjas. We hebben burens. Mensen kunnen me zien, en ze zien me ook. Het kan mij niks schelen. Het vervulde Brian altijd van puur afgrijzen. Hij vond het ordinair en, al zou hij dat woord nooit gebruiken, sletterig. (Na de afspraak met de neuroloog, zei hij: Waarom zou je de mensen in verwarring brengen? Waarom hun de indruk geven dat er twee mensen met alzheimer in dit huis wonen? Dan moesten we allebei lachen en op zondagochtend schiet ik nog altijd zo het huis uit.) Wij zijn, zo laat mijn dochter de psychologe weten, allebei mensen met een licht sociopatisch karakter. Ik ben het daar niet mee oneens.

Brian zocht de wachtruimte af naar een adequaat stel stoelen en boog zich over een paar edities van de *New York Times* en *London Times*. Ik weet niet wat het nog voor hem betekent om de krant te lezen: politiek, wat sportnieuws (in zijn tijd op Yale speelde hij American football, maar weigert nu naar college football te kijken, omdat het gebrek aan zorg voor de spelers hem afschuw inboezemt, al houdt hij nog wel bij wat welke teams doen). Interessante dingetjes over vastgoed, architectuur of design hadden altijd nog wel zijn aandacht getrokken, gezien zijn veertigjarige carrière als architect. Hij levert nooit meer commentaar. Over dingen die hem opvielen las hij me zelf altijd verscheidene alinea's achter elkaar voor, en hij vond het nog heerlijker als ik hém onder het rijden artikelen voorlas. Nooit las ik hard genoeg naar zijn smaak, maar ooit deed ik wel bijna de hele *Sunday Review*, terwijl we op zoek waren naar een onwaarschijnlijk barbecuerestaurant aan de andere kant van Connecticut. Toen ik bij de laatste opiniepagina begon te stamelen, zei hij: Ga met flair over die eindstreep, schat.

Brian vouwde de kranten op om ze mee te nemen het

vliegtuig in en bedacht zich toen. Al vanaf dat we elkaar leerden kennen had hij zo zijn eigen plan-routine, in de trant van zijn favoriete spullen zo'n beetje hamsteren, van anticiperen op wat hij nodig zou kunnen hebben. Van april tot november stapte hij nooit in zijn auto zonder zich ervan te vergewissen dat hij in ieder geval een van zijn mindere hengels bij zich had, plus wat vliegen. Hij verliet nooit een restaurant zonder handenvol pepermuntjes mee te nemen, om op zijn nachtkastje te bewaren, in zijn snoeppot en in het handschoenenvak. Op deze reis is hij er klaar mee. Ik geef hem een rolletje Zwitserse francs. Hij weet waar zijn medicijnen zijn, inclusief zijn flesje Viagra. Als hij het niet bij zich heeft, heeft hij het niet nodig. Als ik het niet bij me heb, vindt hij het niet belangrijk.

We nemen alle cadeautjes aan van Swiss Air, omdat het kan, en we klampen stevig onze handbagage beet. Ik stond erop dat we geen gewone koffers meenamen, omdat ik niet van plan was een grote koffer mee terug naar huis te zeulen vol kleren die hij nooit aan zal doen en medicijnen die hij niet zal innemen – tijdens het pakken schudde Brian met een flesje met tien Viagra's erin naar me alsof het een sambabal was en zei: Dit is wel iets waard.

Ik ben niet van plan zijn kleren bij de Zwitserse versie van het Leger des Heils af te geven en zijn medicijnen achter te laten voor de kamermeisjes. Ik doe eigenlijk niet aan *hierna*. Mijn doel is om nadat Brian gestorven is en ik bij hem weg moet, te zorgen dat ik een vliegtuig in kom, samen met een vriendin die aangeboden heeft me terug naar huis te begeleiden. Vervolgens zal mijn dochter Sarah me op het vliegveld ophalen en wij zullen weer opgehaald worden door mijn dochter Caitlin. Zij beiden zullen me welterusten wenssen en ik stel me voor dat ik mijn bed in stort om er twee weken lang niet meer uit te komen. Dit is allesbehalve wat er gebeurt.

We hebben onze armzaligste tassen bij ons, zwarte aktetassen die tegelijk dienstdoen als weekendtas, nog uit de tijd dat Brian zakenreizen maakte. Brian en ik hebben allebei een hekel aan de gedachte dat we een goede koffer weg zouden moeten gooien. We zijn dan misschien sociopaten en geneigd tot allerlei uitspattingen, maar we zijn geen mensen die een nauwelijks gebruikte koffer van tweehonderdvijftig dollar zonder krasje erop zomaar weg kunnen doen.